KICHIK MAKTAB YOSHI O'QUVCHILARIDA IJOBIY MUNOSABAT SHAKLLARI

Mamaziyayeva Charos

Farg'ona Davlat Universiteti, Psixologiya kafedrasi o'qituvchisi

Annotatsiya: Ushbu maqolada kichik maktab yoshi o'quvchilarida ijobiy munosabatning asosiy shakllari ko'rib chiqilgan. O'z-o'ziga ijobiy munosabat, o'quv faoliyatiga ijobiy munosabat, tengdoshlarga ijobiy munosabat va o'qituvchiga ijobiy munosabat kabi shakllar psixologik-pedagogik adabiyotlar asosida tahlil etilgan. Tadqiqotda ushbu shakllarning o'zaro bog'liqligi va har birining shaxs rivojlanishidagi o'rni asoslangan.

Kalit so'zlar: ijobiy munosabat, munosabat shakllari, kichik maktab yoshi, o'z-o'ziga munosabat, o'quv motivatsiyasi, tengdoshlar munosabati, shaxs shakllanishi.

Munosabat psixologiyasi shaxsni o'rganishning markaziy tushunchalaridan biri bo'lib, u shaxsning ichki dunyosi bilan tashqi muhit o'rtasidagi ko'prik vazifasini bajaradi. D.N. Myasishchev ta'kidlaganidek, munosabatlar tizimi shaxsning mohiyatini belgilaydi va uning xulq-atvori, kechinmalari hamda faoliyat samaradorligini ko'p jihatdan belgilab beradi. Kichik maktab yoshi bu jihatdan ayniqsa muhim, zero bu davrda bolaning munosabatlar tizimi hali shaklllanish jarayonida bo'lib, pedagogik va psixologik ta'sirga nisbatan nihoyatda sezgir bo'ladi. Ijobiy munosabat bir xil ko'rinishda mavjud bo'lmay, balki turli shakllar kasb etadi. Har bir shakl o'zining yo'nalganligi, mazmuni va ifodalanish usuli bilan boshqalaridan farqlanadi. Shu sababli kichik maktab yoshi o'quvchilarida ijobiy munosabat shakllarini ilmiy jihatdan tasniflash va ularning xususiyatlarini aniqlash pedagogika va psixologiya fanining dolzarb vazifalaridan biri sifatida ko'rilmoqda. Ushbu maqolada mazkur shakllar nazariy asosda tahlil etilgan.

Kichik maktab yoshidagi o'quvchilarda ijobiy munosabatning birinchi va asosiy shakli o'z-o'ziga nisbatan ijobiy munosabatdir. Bu shakl o'z-o'zini qabul qilish, o'z kuchiga ishonch va sog'lom o'z-o'zini baholash komponentlarini o'z ichiga oladi. K.

RojersSning kongruentlik nazariyasiga ko'ra, shaxsning haqiqiy va ideal «Men»i o'rtasidagi mutanosiblik ijobiy o'z-o'ziga munosabatning psixologik asosini tashkil etadi. Kichik maktab yoshidagi bola uchun bu mutanosiblik birinchi navbatda o'qituvchi va ota-onaning bahosi orqali shakllanadi. A. Maslou va R. Byorns tadqiqotlari shuni ko'rsatadiki, o'z-o'ziga ijobiy munosabat bolaning barcha boshqa munosabatlarining zamini bo'lib xizmat qiladi. O'z-o'ziga ishongan, o'zini qadrlagan bola o'qishga, tengdoshlariga va o'qituvchisiga ham ijobiy yo'nalish bilan yondashadi. Aksincha, o'z-o'zini past baholash va o'ziga nisbatan salbiy munosabat boshqa barcha sohalardagi munosabatlarga ham o'z salbiy izini qoldiradi. Shu nuqtai nazardan o'z-o'ziga ijobiy munosabatni shakllantirish butun munosabatlar tizimini rivojlantirishning asosiy sharti sifatida ko'rilishi kerak. Ijobiy munosabatning ikkinchi muhim shakli o'quv faoliyatiga bo'lgan ijobiy munosabatdir. L.S.Vigotskiy va A.N. Leontyevning faoliyat nazariyasiga binoan, kichik maktab yoshida ta'lim faoliyati etakchi faoliyat maqomiga ega bo'lib, bu davrda bolaning butun ruhiy rivojlanishi aynan mazkur faoliyat vositasida kechadi. Shuning uchun o'quv faoliyatiga ijobiy munosabat bola uchun nafaqat maktabdagi muvaffaqiyatni, balki umumiy ruhiy rivojlanishning qulay kechishini ham ta'minlaydi. L.I. Bozhovich tomonidan ishlab chiqilgan ta'lim motivatsiyasi nazariyasida o'quv faoliyatiga ijobiy munosabat ichki motivatsiya bilan bevosita bog'liq ekanligi ko'rsatilgan. Bilishga qiziqish, yangilikni o'rganish zavqi, topshiriqni bajargandan keyingi qoniqish hissi bu munosabatning asosiy hissiy-motivatsion komponentlarini tashkil etadi. Pedagogik jihatdan bu munosabatni shakllantirish uchun o'quv jarayonini bolaga mazmunli, qiziqarli va erishish mumkin bo'lgan darajada tashkil etish zarurdir. A.K. Markovaning tadqiqotlarida o'quv faoliyatiga ijobiy munosabat uchta komponent birligida namoyon bo'lishi aniqlangan: kognitiv komponent bilishga intilish va qiziqish sifatida, affektiv komponent o'qish jarayonidan olingan quvonch va qoniqish sifatida, konativ komponent esa o'z-o'zini tashkil etish va darsga faol ishtirok etish qobiliyati sifatida ifodalanadi.

Kichik maktab yoshida ijobiy munosabatning uchinchi shakli sifatida tengdoshlarga nisbatan ijobiy munosabat alohida o'rin tutadi. J. Piajening kognitiv-rivojlanish nazariyasida hamdo'stlar bilan o'zaro munosabat bolaning desentrizatsiya qobiliyatini rivojlantirishi, ya'ni o'z nuqtai nazaridan tashqariga chiqib, boshqalarning pozitsiyasini tushunish ko'nikmasini shakllantirishida hal qiluvchi rol o'ynashi ta'kidlangan. Bu qobiliyat ijobiy munosabatning shakllanishi uchun zaruriy psixologik zamin yaratadi.

E.O. Smirnovaning tadqiqotlari shuni ko'rsatadiki, kichik maktab yoshidagi bola tengdoshlariga nisbatan ham raqobatchilik, ham hamkorlik yo'nalishida munosabatda bo'lishi mumkin. Ijobiy munosabatning ushbu shakli hamkorlik, o'zaro yordam va empatiyaga asoslangan munosabat tarzida namoyon bo'ladi. Sinf jamoasida psixologik xavfsizlik muhiti yaratilganda, ya'ni har bir o'quvchi o'zini qabul qilingan va hurmat qilingan his etganda, tengdoshlarga ijobiy munosabat tabiiy ravishda rivojlanadi. T. Newcombning munosabat shakllari haqidagi ijtimoiy-psixologik nazariyasida tengdoshlar guruhidagi maqom va o'rin bolaning o'z-o'ziga va guruhga bo'lgan munosabatini bevosita shakllantirishini ko'rsatadi. Shu jihatdan sinf jamoasini demokratik tamoyillar asosida boshqarish va har bir o'quvchining guruhda o'z o'rnini topishiga imkon yaratish tengdoshlarga ijobiy munosabat shakllanishining muhim pedagogik sharti hisoblanadi.

O'qituvchiga ijobiy munosabat kichik maktab yoshidagi o'quvchilar uchun munosabatlar tizimining to'rtinchi va nihoyatda muhim shaklidir. Bu davrda o'qituvchi bolaning hayotida ota-onadan keyingi eng muhim ijtimoiy figura bo'lib, uning shaxsiga bo'lgan ijobiy munosabat o'qish, bilim va maktabning o'ziga bo'lgan munosabatni belgilab beradi. A.A. Royak va boshqa tadqiqotchilarning ishlari shuni tasdiqlaydiKi, kichik maktab yoshida o'qituvchiga bo'lgan munosabat bola uchun hali tanqidiy baholanmagan holda to'liq ishonch va hurmat asosida quriladi.

U. Bronfenbrennerning ekologik tizimlar nazariyasida o'qituvchi va o'quvchi munosabati mikrotizim darajasidagi eng ta'sirchan omillardan biri sifatida baholanadi. O'qituvchining bolaga nisbatan issiq, diqqatli va hurmatli munosabati o'quvchida o'qituvchiga ijobiy munosabatni shakllantirishning birlamchi sharti bo'lib xizmat qiladi. Aksincha, qo'rquv va tashviqqa asoslangan o'qituvchi-o'quvchi munosabati ijobiy munosabatning bu shaklini susaytiradi va o'quv faoliyatiga nisbatan ham salbiy yo'nalish hosil qiladi.

V.A. Kan-Kalikning pedagogik muloqot nazariyasida o'qituvchining muloqot uslubi o'quvchidagi o'qituvchiga munosabatga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Hamkorlikka asoslangan demokratik muloqot uslubi ijobiy munosabatni, avtoritar yoki liberal muloqot uslubi esa munosabatning buzilishini keltirib chiqarishi mumkin. Shu sababli o'qituvchining kasbiy kompetentligi va shaxsiy sifatlari o'quvchilarda ijobiy munosabatning ushbu shaklini yo'lga qo'yishda asosiy pedagogik vosita bo'lib xizmat qiladi.

Kichik maktab yoshi o'quvchilarida ijobiy munosabatning to'rtta asosiy shakli mavjud: o'z-o'ziga ijobiy munosabat, o'quv faoliyatiga ijobiy munosabat, tengdoshlarga ijobiy munosabat va o'qituvchiga ijobiy munosabat. Ushbu shakllar bir-biridan ajratilgan holda emas, balki yaxlit, o'zaro ta'sir etuvchi tizim sifatida mavjud va rivojlanadi. Bir shaklning zaiflashuvi boshqa shakllarga ham o'z ta'sirini ko'rsatadi. Psixologik-pedagogik nuqtai nazardan kichik maktab yoshida ushbu to'rtta shaklni kompleks tarzda rivojlantirish bolaning shaxsiy, ijtimoiy va akademik rivojlanishi uchun mustahkam zamin yaratadi. Bundan keyin olib boriladigan tadqiqotlar ushbu shakllarning o'zaro bog'liqligini empirik jihatdan o'rganishga qaratilishi maqsadga muvofiq bo'ladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Myasishchev V.N. Psixologiya otnosheniy. Moskva-Voronezh: MODEK, 1960/1995. 356 b.

2. Vigotskiy L.S. Sobranniye sochineniya. 6 jildda. Moskva: Pedagogika, 1984. 4-jild.

3. Leontyev A.N. Deyatelnost. Soznaniye. Lichnost. Moskva: Politizdat, 1975. 304 b.

4. Bozhovich L.I. Lichnost i eye formirovaniye v detskom vozraste. Moskva: Prosveshcheniye, 1968. 464 b.

5. Markova A.K. Formirovaniye motivatsii ucheniya. Moskva: Prosveshcheniye, 1990. 192 b.

6. Smirnova E.O. Detskaya psixologiya. Moskva: Vlados, 2003. 368 b.

7. Rojers K. Vsglyad na psixoterapiyu. Stanovleniye cheloveka. Moskva: Progress, 1994. 480 b.

8. Kan-Kalik V.A. Uchitelyu o pedagogicheskom obshchenii. Moskva: Prosveshcheniye, 1987. 190 b.

9. Xuxlaeva O.V. Osnovy psixologicheskogo konsultirovaniya. Moskva: Akademiya, 2003. 208 b.

10. Karimova V.M. Ijtimoiy psixologiya asoslari. Toshkent: O'zbekiston, 2000. 176 b.